

GORČINE I SAMOĆE FRANA KONCELAKA

(Osvrt na zbirku "Pjesme")

U Koprivnici se 1959.g. tiho i skromno u vlastitoj nakladi pojavila zbirka pjesama nazivom **Pjesme** Frana Koncelaka, s kratkim pogovorom prof. Nevenke Vučemilović i s ilustracijama Ivana Generalića. U "Glasu Podravine" 11. travnja 1959. kratko se osvrnuo na knjigu tadanji srednjoškolac Zvonko Pavlek ("S krikom sem se na svet javil" - prema nazivu jedne pjesme). U vrlo solidnom prikazu Pavlek upozorava na Koncelakovu sklonost vezanom stihom, na jednostavnost izraza, na socijalnu tematiku, na njen pejzažni dio, a kaže da bi Koncelak u dijalektu postigao veći uspjeh, jer u ovoj zbirci od 42 pjesme samo je 7 kajkavskih. Tek nakon osam godina (1967) javit će se u Koprivnici Milan Krmpotić s kajkavskom zbirkom "Lubljeni moj kraj", a 1968. počeo je u Zagrebu izlaziti časopis KAJ koji će (i Krmpotićeva zbirka i KAJ) osmijeliti čitav niz podravnih pjesnika da se izraze dijalektom. I Fran Koncelak će 1977. objaviti kajkavsku zbirku nazivom **Popevke** u izdanju Biblioteke "Suvremeni kajkavski pjesnici" koju je izbrigoavao KAJ, kojemu je Koncelak jedan od osnivača i dugogodišnji član uredništva. Koliko su Koncelakove kajkavske pjesme (zbirka "Popevke") stvaralačka posebnost u ovih deset godina kajkavskog stvaralaštva (1967 - 1977), trebalo bi tek istražiti, iako u **Popevkama** širi pejzažnu tematiku i s posebnom inventivnošću kazuje svoju ljubav za Podravinu, Koncelak se gotovo sam izrekao u svojoj prvoj, uglavnom štokavskoj, zbirci **Pjesme**.

Fran Koncelak je rođen 6. lipnja 1912. u Drnju kraj Koprivnice. Rano postaje seosko siročie (umiru mu roditelji) pa ga rodbina školuje u koprivničkoj gimnaziji do male mature, poslije koje postaje činovnik u Koprivnici, Vukovaru i Drnju gdje i danas živi.

Kao što je to često kod povučene i osjetljive djece i Fran Koncelak je propjevao još u djetinjstvu da bi prvu pjesmu "Maksimu Gorkom" objavio 1936.g. u zagrebačkom mjesečniku Narodni napredak.

Ako svaki pjesnik počinje sa svojim prvim otiskom prsta, onda je to Koncelaku upravo ova pjesma, sročena, doduše, nevješto, ali dvadesetčetverogodišnjeg mladića koji ima iza sebe samotničko i siromašno djetinjstvo i zgrbljen život malog činovnika, a koji će nešto kasnije napisati "Život je težak - život je gorak / A u njemu sreće tako malo" (Život je gorak, 1940.) duboko se dojmila smrt njemu u to vrijeme bliskog čovjeka i pisca. U životu Maksima Gorkog Koncelak je našao mnogo sličnosti sa svojim životom. Kao što rekoše malom Alekseju Pješkovu (M. Gorki) "Ti nisi medalja / Da te o vratu nosim / Već ti u svijet ići valja" (Koncelakova pjesma "Maksimu Gorkom"), tako rekoše i Koncelaku. I Gorki i Koncelak (ista pjesma) "...još kao dijete / A već pun gorčine / I neke sakrite sjete" odlaze u svijet trbuhom za kruhom. Gorki i Koncelak (ista pjesma) "Na papir si bacao / što si vidio i doživio", a obojica iskusiše (ista pjesma) "Ljudske

nepravde i zlobe". I Koncelak želi, ne znajući još tada da je za to preslab, širiti svijetom "ideju čovječanskih prava" (ista pjesma). Govoreći o Gorkom Koncelak upozorava na sebe, na svoj ropški život, mladenački vjerujući da će doći novo doba "što ga je stvorio bivši rob" (ista pjesma).

Treba se podsjetiti da je to vrijeme velikih nezaposlenosti (Njemačka, SAD), glorifikacija Sovjetskog Saveza, dolaska Hitlera i fašizma, propasti građanskog rata u Španjolskoj, revolucije u Kini i drugog svjetskog rata, da kažem samo najosnovnije. Ne treba zaboraviti da je kod nas 1928. ubijen Stjepan Radić, da 1929. počinje šestojanuarska diktatura srpskog kralja Aleksandra, da je to vrijeme borbe ljevičarskih pisaca i intelektualaca s građanskim piscima i intelektualcima, da je to vrijeme bujanja socijalne književnosti. U Podravini je jak utjecaj HSS, a posebno osebujnog Miškininog književnog rada.

Svaki je pjesnik rob svoga vremena. Vrijeme u kojem živi udara svoje pečate po njegovoj duši, ono ga sili da misli u skladu s njim i da djeluje u skladu s njim. Nastranu sad to što svako doba ima svoje izuzetke, jer Koncelak to nije bio, on je živio s vremenom u kojem je živio. U njegovoj zbirci (rečenog naziva) nalaze se pjesme nastale gotovo sve od 1936. do 1942. (datirane u zbirci). Koncelak koji je svoje vrijeme platio iskustvom na vlastitoj koži nalazio je svoja pjesnička nadahnuća u ljudskim i socijalnim nepravdama. On nije birao socijalne teme zato što je socijalna književnost bila u modi, nego zato što mu je život socijalno ugroženog, zapostavljenog tzv. malog čovjeka nametnuo te teme. On vidi obilje s jedne i bijedu s druge strane pa će 1938. spjevati:

Jer, eto, život uvijek nove
Povlastice i nepravde stvara.
Dok se jedni u obilju tove,
Drugima život u bijedi izgara.

(Drugu)

Ili u pjesmi "Dolazim ti, draga, iz grada" (1942.g.):

Ti i ne pojmiš kako je teško živjeti u gradu,
Gdje ima velikih bogataša i još veće sirotinje,
Gledati gospodsku mondenu raskoš
Kraj gladne, jadne, zgažene golotinje.

Stevan Galogaža (Stožer, 1931) govori o podjeli svijeta na dvije vrste ljudi, zapravo na dvije klase i od umjetnika traži klasnu svijest da bi potpuno negirajući piščevu osobnost napisao 1932. (Literatura) da "socijalno orijentirani književnici imaju biti načisto s tim da je stil klasa, a ne čovjek". Godine 1930. izašla je "Knjiga drugova" koji sebe nazivaju "mladi socijalni liričari". Iako se i Koncelakovo stvaralaštvo može podvesti pod "socijalni liričar", on to nije jer nije ni borbeni čovjek ni programatski socijalno orijentirani liričar, a nije ni pomodar. On je siromašan čovjek koji je najdublje iskusio društvene nepravde, ali je i ojađen jer zna da baš ništa ne može pridonijeti boljitku ni sebi ni sebi sličnima. Duboko je svjestan svoje nemoći, krhkosti, sitnosti, slabosti i izigranosti, smljevenosti u ovom velikom i nepravednom svijetu. I nema ništa do svojih gorčina. On nema snage jednog Maksima Gorkog, svog mladenačkog uzora, a nema snage

ni jednog Miškine pod čijim je utjecajem bio (vidjeti pjesmu "Mihovilu Pavleku Miškini" u zbirci "Popevke"). On će ostati sitni, mali, iskorištavani, pokorni građanin koji će pun gorčine napisati 1940. u pjesmi "Vapaj pogaženog čovjeka" i ovu kiticu:

I tako u nepoznato lutati,
Na svakom koraku nepravde gutati.
Ne imati snage da popljuješ gadne gubice.
O, kako je gorko pred huljama praviti pokorno lice.

I zato što zna da nikad, baš nikad, neće imati snage da "popljuje gadne gubice", on će postati ogorčeni samotnik, a njegova gorčina i njegovo samaštvo, kao ni njegovi socijalni vapaji, nisu maske, one su on sam. Krležin vulkanski temperament i stil na kojem su se napajali tadanji pjesnici, nisu bili blizki Koncelakovoj psihičkoj konstrukciji. On će se okrenuti drugim uzorima, poglavito pjesniku "lijepih riječi za dane ružnih spoznaja" (Saša Vereš), pjesniku Vladislavu Kušan, profinjenoj lirskoj duši koji je pisao svoje intime ne mareći za programe ljevičarskih pjesnika i teoretičara. Vladislav Kušan objavljuje 1932. "Lišće na vjetru", 1937. "Ponoćne ispovijesti", a 1942. "Začarane tmine". O njemu će Saša Vereš u pogovoru "Izabranim pjesama" (1964) napisati: "A Vladislav Kušan je tuga samotnog čovjeka, tuga koja se ne dijeli, ne povjerava uvijek, ne razdaje." I: "Ono čega se pjesnik plaši je ubogost, siromaštvo, jednoličnost (...) a ako ima krika (...) nitko ga i tako ne čuje." Takav pjesnik koji je još i virtuoz vezanog stiha kojemu je sklon i Koncelak mogao ga je privući svom svojom stvaralačkom snagom pa će mi Koncelak jednom, govoreći o Kušanovim pjesmama, reći i "To je prelepo". Takav pjesnik, koji piše "prelepo", zamijenit će nekadanjeg Koncelakovog uzora Maksima Gorkog pa i Miškina. Kako je Kušan "jedan od onih koji tiho piše svoju poeziju" (S. Vereš, navedeni pogovor) postat će Koncelakova zvijezda vodilja koji isto tako tiho, jasno, s manje talenta i virtuoznosti, piše svoje pjesme, objavljuje ih tu i tamo, da bi tek 1959. skupio snagu da ih objelodani u skromnoj zbirci koju će nazvati jednostavno - Pjesme.

Zbirka je podijeljena na sedam skupina čiji naslovi nemetaforički govore o Koncelakovim preokupacijama: Samoća ("Sam", "Moja tuga", "Htio bih izbjeći samoći" i druge), Bijeda ("Vapaj pogaženog čovjeka", "Za sirotinju ne brine se nitko" i druge), Volim vas ("Majci", "Ocu", "Sinu", "Baki" i druge), Čežnje ("Dolazim ti, draga, iz grada", "Obalom Dunava šećem sam" i druge), Trijumf tiranina (samo dvije pjesme: "Stidim se što sam podanik Evrope" i "Trijumf dvadesetog vijeka") i Popevke.

Svi pjesnici znaju da je samoća zapravo pjesnički blagoslov jer bez osamljeničkog prekopavanja po svojoj nutrini nema lirike, a ni umjetnosti uopće, osim ako se osamljenost ne doživljava kao odbačenost, suvišnost, nepotrebnost, nepoznatost, a to je upravo kod Koncelaka. Njegovu riječ samoća treba zamijeniti riječju suvišan, odbačen, nepotreban, jer će samo tako ova riječ imati konotaciju koju joj daje Koncelak još od svog nesretnog djetinjstva u kojem je "biti suvišan" bila njegova najdublja spoznaja.

Ako se pjesnikom postaje iz snažne potrebe pobune, kod Koncelaka koji ne zna za nabusitost pobune, ona se pretvara u gorčinu pa će 1941. napisati:

Sad peku nas krvavi dlanovi
I gore crne slutnje,
Radimo, patimo, starimo

Puni jada, gorčine i šutnje.
(Balada o prošloj mladosti)

Ili u pjesmi "Majci" on će 1939. spjevati:

Ja nisam kao djeca druga
Imao lijepe bezbrižne dane.
Njihove radosti rane mladosti
Meni bile su strane.

Vječito plah i povučen u se
Ja sam za samoćom žudio.
Otkriti nekom svoje čežnje
Nisam se usudio.

A u pjesmi (mrtvom) "Ocu" kazat će: "A meni život / Dalje raspinje živa..." Ove tri točke na kraju pjesme treba čitati: bolje da nema ni mene jer sam suviše na ovom svijetu.

Ono za što će Koncelak osjećati veliku nježnost, to je priroda. Priroda jeste njegova radost ("Proljeće", "Osamljena breza", "Ljeto", "Vjesnik jeseni"), ali ni u tim pjesmama on neće moći zaobići ljudsku nepravdu pa će u "Minulo je žarko ljeto" (1940) uočiti da "Neki jadnik poderan i bos / Na ulici zebe". Ili u pjesmi "Zima" (1938) napisat će: "O da li će kada sresti / Sirotinju bolji dani".

U Koncelakovom cilusu Popevke (pjesme napisane od 1954. do 1957, osim pjesme "S krikom sem se na svet javil" iz 1940.) ima kao i kod većine kajkavskih pjesnika toga razdoblja puno Galovića, a možda i Miškine. Jedan od najsimpatičnijih i najritmičnijih je "Škvorec" iz koje je ova katica:

Škvorec skače s trsa na trs
Hop, hop.
Veter obrne staroga klopoca
Klop, Klop.

U pjesmi "S krikom sem se na svet javil" Koncelak je opet Koncelak, onaj osamljeni ogorčeni čovjek kakvog smo ga upoznali u ostalim pjesmama ove zbirke. O svom životu on će tu napisati:

Vu njem ja sem puno stradal,
Prezir trpel, patnje snosil,
Al se nesem nikom jadal,
Ljude nesem milost prosil.

I nije. Koncelak prolazi kroz život stradajući i pišući svoje pjesme onako kako ih je baš on morao napisati i kako im je "neka viša sila zapovijedila da se stvore" (V. Parun). A stvorio ih je kao da mu je bila poznata Jeatsova krilatica: "Piši pjesmu tako da je bez stida možeš doviknuti prijatelju preko ulice. "Koncelak je upravo tako i pisao.